

Aleksander Žižek

Mi, lončarski mojstri in pomočniki v trgu Ljutomer

ŽIŽEK Aleksander, dr. zgod., arhivski svetnik,
Zgodovinski arhiv Celje, Teharska cesta 1, SI-3000
Celje; aleksander.zizek@guest.arnes.si.

666.641:7.021.42 (497.4Ljutomer)(091)
738:7.021.42 (497.4Ljutomer)(091)

MI, LONČARSKI MOJSTRI IN POMOČNIKI V TRGU LJUTOMER

Ljutomerski lončarji so imeli obilo težav z vsiljivimi ormoškimi sosedi, ki so svoje cehovsko ozemlje in število vključenih delavnic (mojstrov) večkrat prebrisano razširili na škodo Ljutomerčanov, velikokrat pa je prišlo do sporov tudi zaradi prodaje izdelkov na sejnih in proščenjih – zlasti v okoliških krajih Sv. Tomažu, Sv. Miklavžu in na Kogu (pri Sv. Bolfenku), ki sta si jih lastila oba ceha. Verjetno je pri tem odigrala svojo vlogo tudi simbolična »teža« me-stnega Ormoža proti »trškemu« Ljutomeru.

Ključne besede: ceh, lončarji, Ljutomer, Ferdinand II., Ormož

ŽIŽEK, Aleksander, PhD History, Archival
Councillor, Historical Archives Celje, Teharska cesta 1,
SI-3000 Celje; aleksander.zizek@guest.arnes.si.

666.641:7.021.42 (497.4Ljutomer)(091)
738:7.021.42 (497.4Ljutomer)(091)

WE, THE POTTERY MASTERS AND APPRENTICES IN THE MARKET TOWN OF LJUTOMER

Ljutomer potters frequently struggled with their nosy neighbors from Ormož, who had cleverly expanded their guild's territory on numerous occasions, including the number of shops (masters), to the detriment of their neighbors from Ljutomer. Conflicts between the two sides often erupted because of product sales at fairs and Kermesses – particularly in the neighboring settlements of Sv. Tomaž, Sv. Miklavž and Kog (at Sv. Bolfenk), which both guilds claimed belonged to them. The symbolic "weight" of the town of Ormož against that of the market town of Ljutomer also played a role in their kerfuffle.

Key words: guild, potters, Ljutomer, Ferdinand II., Ormož

Lončarstvo¹ je obrt, ki je bila zlasti v obdobju pred množično uporabo kovinske (bakrene, kositrne ali emajlirane) ter steklene posode zelo razširjena tudi na Štajerskem, čeprav lončarske (in pečarske) izdelke srečujemo v plemiških, meščanskih in kmečkih bivališčih še dolgo po tem. Obrt je bila izrazito vezana na prostor in njegove danosti, saj je lokacijo delavnic pogojevala bližina nahajališč primerne glin, ki je pri nas ni primanjkovalo. Prav zaradi naštetega so se v štajerskih mestih in trgih med prvimi (večinoma pekovskimi in mesarskimi) oblikovali prav lončarski cehi, ki so bdeli nad oskrbo svojih sotržanov in someščanov s primerno (varno, neoporečno) posodo in drugimi lončarskimi izdelki ter povezovali domače mojstre v boju s tujo, predvsem nelojalno (šušmarsko) konkurenco.

Glede Celja, Maribora in Ljutomera bi veljalo, da so začetki cehovskega organiziranja lončarjev povezani z nadvojvodo Ferdinandom II.² – prav on je namreč potrdil oziroma podelil prva cehovska pravila tamkajšnjih lončarjev.³ Mariborčani so takšna pravila dobili leta 1602, Celjani 1605,⁴ pri ljutomerskih lončarjih pa je stvar potekala preko graških kolegov, oziroma njihove »glavne skladnice« (ceha). 1. junija⁵ 1604 je le-ta namreč svojim ljutomerskim kolegom izdala overjen prepis 17. septembra 1602 podeljenih cehovskih pravil graških (in drugih štajerskih) lončarjev nadvojvode Ferdinanda II., privzeli pa so tudi zaščitni patent istega vladarja z dne 12. maja 1603.⁶ Kasneje so lju-

tomerska lončarska pravila potrdili še: Ferdinand III. (3. novembra 1645), Leopold I. (23. avgusta 1660 in 15. decembra 1691), Karel VI. (15. julija 1713) ter Marija Terezija (16. avgusta 1746).⁷

Prav na zadnjo – terezijansko potrditev, se verjetno nanaša zanimiv dopis nekega dr. Wildonerja iz Gradca, datiran 3. 11. 1745,⁸ ki se je, skupaj s prepisom pravil, ohranil v svežnju spisov ljutomerskega lončarskega ceha. Pisec – glede na kontekst lahko domnevamo, da je šlo za pravnika, sporoča, da bo na naslednji »vladni seji« (*Regirungs Session*) predstavil poročilo o ljutomerskih padarjih, zaradi »upora« (*tempore rebellionis*)⁹ pa (še) ni prišlo do potrditve cehovskih pravil kovačev in lončarjev, kar bo zgolj formalnost, kljub temu pa bo za to treba plačati »nekaj sto goldinarjev« (*einige hundert gulden*).

Pri potrjevanju svojih pravil cehi seveda niso gledali na stroške in so se večinoma potrudili, da so čimprej pridobili potrditev vsakega novega monarha oziroma deželnega kneza.

Vera

Skladno s splošno prakso sestave cehovskih pravil se tudi ljutomerski lončarski red začne s petimi člani o verskih dolžnostih članov.

»Prvič smo se mi, lončarski mojstri in pomočniki v trgu Ljutomer soglasno odločili, da bomo na praznik svetega rešnjega telesa ali telovo priredili procesijo z našimi lastnimi banderi, kakor je bilo že od nekdaj v navadi, pa tudi, da bomo na procesijo z naznanilom in razglasom povabili mojstre in pomočnike, ki stanujejo na vsem območju deželskega sodišča. Mojster ali pomočnik, ki brez opravičenega razloga [na to procesijo] ne pride in se ne prikaže, plača bratovščini tu, v Ljutomeru, za kazen 1 goldi-

¹ Žižek, 281-310.

² Ferdinand II. Habsburški (1578-1637) je od leta 1595 je samostojno vladal Notranji Avstriji, leta 1617 je postal češki (s prekinitvijo v letih 1619/20) in leta 1618 ogrski kralj, od leta 1619 je bil cesar Svetega rimskega cesarstva.

³ Glede na isti čas nastanka ter istega podeljevalca je pričakovano tudi ujemanje večine določil vseh treh omenjenih cehovskih redov.

⁴ Žižek, 281.

⁵ »V petek pred nedeljo svete trojice«. Kovačič je začetke ljutomerskega lončarskega ceha opisal takole: »Dovoljenje, da se smejo združiti v podzadrugo, je dal ljutomerskim lončarjem nadvojvoda Ferdinand II. dne 7. septembra 1602, zaščitni patent s pravili pa jim je dal isti vladar dne 12. maja 1603.« Iz zapisanega izhaja, da je imel ljutomerski ceh status »četrtnice« (Viertellade). Kovačič, 168.

⁶ Pravila ljutomerskega lončarskega ceha hranijo v Pokrajinskem arhivu Maribor in so del konvoluta s signaturo SI_PAM/0004/010/00026 Lončarji v trgu Ljutomer. Za informacijo o tem viru se zahvaljujem kolegici Mojci Horvat iz Pokrajinskega arhiva Maribor, ki mi je nesebično pomagala tudi pri izboru dopolnilnega gradiva in slikovnih prilog iz

Zbirke fotografij in razglednic (SI_PAM/1693/004) Pokrajinskega arhiva Maribor, kjer so mi prijazno dovolili objavo razglednic krajev, ki jih obravnavam v svojem članku.

⁷ Kovačič, 168.

⁸ Dr. Wildonerja omenja kot zastopnika trga Ljutomer v Gradcu tudi Kovačič. SI_PAM/0004/010/00026. Lončarji v trgu Ljutomer (razni spisi).

⁹ Verjetno so s tem mislili nasledstveno vojno, ki je v letih 1741-1748 zaposlovala vladarico Marijo Terezijo in njeno upravo.

Ormož leta 1899 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693/004/001/203_00001)

nar (mojster) in ½ goldinarja (pomočnik).« O osrednji vlogi telovega kot glavnega praznika cehovsko organiziranih rokodelcev ni dvoma – seveda srečamo isto določilo (z zagroženima globama vred) tudi v mariborskih in celjskih pravilih.

»Drugič; želimo tudi, da v naši bratovščini, v vsej deželi Štajerski posvečujejo in slavijo dan svetega Florijana in na ta dan vsako leto v župnijski cerkvi plačajo péto mašo zadušnico in prižgejo dvanajst sveč v tolažbo in pomoč vernim dušam vseh bratov in sester, ki so že ali še bodo umrli, ter vsem drugim.« Svetega Florijana, ki goduje 4. maja, so kot zavetnika pred požarom in glavnega zaščitnika lončarjev slavili tudi v Mariboru in Celju.

»Tretjič; hočemo, da se v naši bratovščini spoštuje in slavi našega izbranega svetnika svetega Miklavža s péto mašo, pri kateri morata pomočniški starešini cehmojstru pomagati postaviti in prižgati sveče.« Svetega Miklavža je kot sozavetnika moč srečati tudi v mariborskih in celjskih pravilih, v Mariboru in Ljutomeru pa kot sozavetnico omenjajo še sveto Barbaro (v ljutomerskem primeru v uvodu podelitve). Miklavžev god 6. decembra je bil povezan s prvo podelitvijo lončarskih pravil.

Pred stiskaškimi mojstri in pomočniki so se zavarovali z določilom: »ravno tako morajo (četrtič) mojstri in pomočniki na omenjena dva praznika pri maši darovati najmanj 1 krajcar. Kdorkoli bi se temu neopravičeno izmaknil, plača pol funta voska kazni.«¹⁰

Z »voščeno« globo so kaznovali tudi preklinjevalce: »Petič; katerikoli mojster ali pomočnik po nemarnem izgovarja božje ali imena svetnikov, preklinja ali se roga, plača ob odkritju (prijavi) en funt voska,« kar je bilo primerljivo z Mariborčani, Ptujčani in Celjani, ki pa so morali nepopoljšljive preklinjevalce po tretjem neuspelem opozorilu nanznaniti gosposki.¹¹

¹⁰ Globe, izražene v vosku, so bile glavna sankcija za kršitev cehovskih pravil – z vezavo globe na neko predstavljivo in potrebno dobroto (svečava, dar cerkvi) si je zakonodajalec prihranil inflacijske popravke višine glob. Vseeno pa so v nekaterih cehovskih redih – tudi v tem primeru, navedli preračun vrednosti globe v denar: »57. Če je mojster ali pomočnik kaznovan, pa voska ne more dati ali sploh ne dobiti, mora za funt voska plačati v skladnico 20 krajcarjev.«

¹¹ Žižek, 283.

Ljutomer okoli leta 1905 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693/004/001/168_00003)

Poslednje dejanje krščanskega usmiljenja v svetu cehovske obrti je bilo spremstvo kolega na zadnji poti, zato so za tiste mojstre ali pomočnike, ki se brez opravičenega vzroka niso odzvali cehmojstrovemu vabilu na pogreb sočlana ceha, predpisali globo 1 funt voska.¹²

Regulacija obrti in prodaje izdelkov

V nadaljevanju reda so prišli na vrsto členi, ki so se dotikali obrti in s katerimi naj bi omogočili, da »poslej v trgu Ljutomer in okolici, v vsem dežel-skem sodišču ne lončari nihče, ki se ni pravilno in zadostno izučil, nima pisnih dokazil – rojstnega in učnega pisma, ter ni izdelal omenjenih pet mojstrskih izdelkov¹³ in nato od častivrednega trškega sveta ni dobil tržanstva ter po svojih možnostih – ne da bi ga preveč obremenjevali, pogostil mojstrov, nato pa sodniku za njegove potrebe za začetek svojega mojstrstva podaril šestdeset kosov velike in male kuhinj-

ske posode.«¹⁴ Zlasti določilo o obdarovanju trškega sodnika (župana) je precej specifično, a vključeno v vse štajerske lončarske rede.¹⁵ Omembo sodnika oziroma župana v povezavi z mojstrskimi izdelki srečamo tudi pri kovačih, kjer je moral novopečeni mojster gospodu ali sodniku podkovati konja.¹⁶ Novo-pečeni mojster je moral vsakemu trškemu revežu v špitalu dati po 4 denariče (pfenige), šele nato je »lahko uživa[l] iste pravice, kakor vsi pošteni mojstri našega ceha.«¹⁷

»Noben neporočen pomočnik v trgu Ljutomer in v okolici, v vsem deželskem sodišču, ni smel na malo ali veliko (samostojno) izvajati obrti,«¹⁸ prošnja za podelitev mojstrstva pa ga je stala »dva funta denar-

¹² 55. člen.

¹³ Velikega dvodelnega glaziranega lonca s pokrovko in z izlivkom, vrča za trideset četrtink, dimniškega pokrova (»gumba«) ter pečnice.

¹⁴ 6. člen.

¹⁵ Sodnik naj bi novega mojstra in njegove kolege zato »bolje varoval«. Žižek, 291.

¹⁶ Žižek, 360.

¹⁷ Ljutomer je špital v 17. st. sicer že imel, 1674 pa so ga preselili v namensko grajeno poslopje. Več zapletov v naslednjih desetletjih je prineslo iskanje parcele in gradnja novega špitala. V začetku je špital oskrboval po 12 revežev na dan. Kovačič, 90, 91.

¹⁸ 7. člen.

ja in štiri funte voska«. Mojstrske izdelke so morali pregledati cehmojster in drugi mojstri, nato pa je moral plačati še štiri funte voska.¹⁹ Sinovi ljutomerskih lončarjev, ki so hoteli postati mojstri, so bili oproščeni drugih zahtev – izdelati so morali le mojstrske izdelke in plačati pojedino, kakor je bilo zapisano tudi v celjskih pravilih, kjer pa so zahtevali od takega kandidata tudi 4 funte voska.²⁰ Če mojstrova vdova za drugega moža ni vzela katerega izmed ljutomerskih mojstrskih sinov, je le-ta plačal prav toliko, kakor katerikoli drug tujec, ki je hotel postati mojster.²¹

Z določilom o obveznem dveletnem potovanju so hoteli tudi ljutomerski lončarji doseči, da kandidat »kaj izkusi in se nauči«, preden se ustali v lastni delavnici.²²

Glavna pristojbina lončarskih mojstrov je bila kvatrni prispevek, ki je v Ljutomeru (podobno kakor drugod) znašal 1 šiling.²³

Razen za mojstrske sinove je bil seveda precej večji izziv od izdelave mojstrskih izdelkov iskanje primerne delavnice in dodelitev obrtne pravice. Do nje se je dalo priti s poroko (z lončarjevo vdovo ali hčerko – če ni bilo moškega dediča obrti), z nakupom nepremičnine z nanjo vezano obrtno pravico (t. im. »radicirana« oziroma »realna obrt«) ali s prošnjo za podelitev osebne obrtne pravice – to je z odmiranjem cehov postal vedno bolj razširjen način.

V nedatirani fasiji (popisu) hiš²⁴ najdemo med 105 lastniki hiš v trgu Ljutomer – med njimi je bilo tudi 27 tržanov (*Bürger/in*) in 19 kajžarjev – štiri lončarje: Jožefa Štuheca, Adama Shutza, Hansa Gansterja, ki je sicer naveden kot opekar (*ein Ziegler*) ter Simona Topoloffa.

Za Ljutomer imamo na voljo še sicer nedatiran seznam kupljivih lončarskih jusov – njihovi nosilci so bili v času nastanka dokumenta Jožef Štuhec, Alojz Štuhec in Mihael Karba.²⁵

Tudi v ljutomerska pravila so zapisali prepoved ustanavljanja novih lončarskih delavnic na deželi.²⁶ Stare delavnice so sicer lahko ostale, novih podeželskih »mojstrov« pa niso nameravali vključevati v ceh.

Znano in razširjeno določilo o prodaji lončarskih izdelkov srečamo tudi tu: nihče izmed ljutomerskih lončarjev ni smel prodajati »na netržne dni ali na tedenskem sejmu, če ta pade na Marijin praznik ali god katerega izmed dvanajstih apostolov, ampak samo na tedenskih sejmi in običajnih proščenjih,«²⁷ sicer je plačal 2 funta voska – enaka globa je bila predpisana tudi za žganje loncev na zapovedan praznik.²⁸

Z zanimivo natančnostjo so se lončarji lotevali tudi organizacije prodaje izdelkov na sejmu: »Naj imajo tudi poslej najstarejši domači mojstri drug za drugim svoje stojnice zgoraj na trgu; če pridejo sém tujci z lončevino, naj prodajajo ob nas, ampak čisto spodaj, pod nami.«²⁹ Seznam pobrane stojnine na trgu v Ljutomeru z dne 18. 12. 1804³⁰ med ostalimi prodajalci navaja tri lončarje,³¹ od katerih so pobrali po 3 krajcarje stojnine, kar je bil povsem povprečen znesek, precej nižji od tistega, ki so ga plačali glažarji, glavnikaarji, žebjarji, vrvičarji, urarji, čišmarji (*Zysmenmacher*), krojači, jermenarji ali »Kočevarji« (*Gotscheer*; kramarji), ki so plačevali po 6 krajcarjev, da ne omenjam usnjarjev, krznarjev, kocarjev ali

¹⁹ 8. člen.

²⁰ 10. člen; Žižek, 290.

²¹ Prav tam.

²² 11. člen; Žižek, 290.

²³ 9. člen. Žižek, 286. 1 goldinar = 8 šilingov, 1 šiling = 7 1/2 krajcarjev. ES 2; »Denar« (S. Vilfan), str. 232.

²⁴ Fassions Tabella deren unter obbememlten Marckht mit und ohne Acker befindlichen samentlichen bewohnten Häusern. SI_PAM/0004/001/002/00001_00016, nedat.

²⁵ SI_PAM/0004/010_00002. Verzeichniß der in der hiesiger Marktgemeinde verkäuflichen nicht radizirten Gewerbe. Seznam prosto odsvojljivih obrti v Ljutomeru, nedat.

²⁶ Dvanajstič; poslej naj v vsej deželi Štajerski ne bo nobene (nove) delavnice ali mojstra izven mest in trgov, stare delavnice po vaseh pa še lahko ostanejo.

²⁷ 15. člen. Ljutomerski tedenski sejem je bil sprva v nedeljo, kar je jezilo zlasti mestnega župnika, ker je tržane bolj mikala sejemska ponudba, kakor božja beseda..... še zlasti, če je bil pridigar slab. Kovačič, 154.

²⁸ 16. člen.

²⁹ 17. člen. Kršilcu vrstnega reda stojnic je grozilo plačilo 3 funtov voska. V 19. členu pravil so prihode in trgovanje tujih lončarjev v Ljutomeru omejili zgolj na običajna proščenja.

³⁰ SI_PAM/0004/005/00001.

³¹ 3 Häftlmacher á 3 x.....9 x. Prav tam.

klobučarjev, ki jih je prodaja na sejmu ali proščenju v Ljutomeru stala po 12 krajcarjev.

S prodajo svojih izdelkov so se lahko ukvarjali le lončarji, njihovi pomočniki in domači, saj jim je v nasprotnem primeru grozila globa 3 funtov voska,³² še višjo globo – 6 funtov voska, pa bi plačal lončar za prodajo posrednikom (*»kramarjem, krošnjarjem ali šušmarjem«*).³³

S prihodom na sejem ali proščenje ter pravilno razvrstitvijo pa se obveznosti lončarja (prodajalca) nikakor niso končale – že ob izdelavi je moral skrbeti zlasti za pravilno in zadostno žganje lončene posode, saj so jo pred prodajo pregledali cehmojstri, ki so vso neprimerno posodo izločili, pobrali in odnesli v špital(!).³⁴ Lončarsko delo je namreč sestavljeno iz treh glavnih opravil: kopanja in priprave gline, oblikovanja izdelkov na kolesu (kolesu) in žganja. Pri pripravi gline so lončarji zaposlili predvsem vajence in pomočnike – zlasti vajenci so gnetli, tolkli, močili in čistili glino kamenja in drugih primesi, ki bi lahko med žganjem povzročili pokanje izdelkov. Iz prečiščene gline so nato izdelovali lončarske izdelke. Lončar je pripravljeno glino razdelil na manjše kepe, ki jih je potem na kolesu oblikoval v različno posodje. Za preprosto krasitev izdelkov so uporabljali kolesce z vzorcem, ki so ga vodili ob steni posode, nožičke za vrezovanje in vtiskovanje vzorcev, izdelke pa so lahko tudi obarvali z oblivanjem ali čopičem. Dokončno obliko in zaželene lastnosti (neprepustnost, obliko, barvo) so polizdelki dobili šele po sušenju in dvakratnem žganju na 1000°C.

V cehovskem redu so sklenili obračunati tudi z nelončarji (krošnjarji), ki so prodajali po hišah – *»kogarkoli bi pri tem dobili [...], temu naj odvzamejo lončevino in vse, kar ima pri sebi. Dve tretjini tega pripadeta sodišču, tretjina pa tistemu, ki je stvari odvezel. Če se zgodi, da takšne klateže, ki na malo ali veliko trgujejo z lončevino, dobi deželni profos,»³⁵ naj krošnjarjem to lončevino odvzame.«³⁶*

Ljutomerski lončarji so svojim sotržanom tudi sicer omejili pravico do izbire, saj *»nobenemu tujemu mojstru ali pomočniku v trgu Ljutomer ni [bilo] dovoljeno opravljati dela, ki ga lahko za primerno plačilo vsakomur opravimo mi; izjema je delo, ki ga mi ne znamo opraviti – tega ne bomo ovirali nikomur.«* Sicer pa bi domači lončarski ceh zaslužil tudi *»če bi si kdo drznil delati tukaj«,* saj bi ob odkritju pol takega zaslužka pripadlo cehu pol pa sodišču.³⁷

Kakor vsi drugi cehovsko organizirani obrtniki, so tudi ljutomerski lončarji strogo kontrolirali svoje kolege. *»Noben mojster drugemu [ni] sme[l] preprečiti, da v delavnico dobi dobro glino, da sta vsem zagotovljena dober material in delo.«* Kršilcu je ob odkritju grozila globa 10 funtov voska, lahko pa sta ga kaznovala še sodišče in oblast (gosposka).³⁸ Prav tako mojster, razen na običajnih proščenjih, ni smel drugemu konkurirati z delom ali izročanjem dela. Kršilcu so lončevino in delo odvzeli ter razdelili med sodišče in ceh.³⁹ Zelo strogo so kaznovali tudi nepošteno prevzemanje že dogovorjenega dela svojemu somojstru. Za ta prekršek je kršilec ob odkritju plačal za kazen v skladnico polovico zaslužka,⁴⁰ z dvema funtoma voska pa so kaznovali tistega lončarja, ki je drugemu speljal kupca na sejem ali proščenju.⁴¹ 4 funte voska je moral plačati tisti lončarski mojster ali pomočnik, ki je skrivaj kopiral tuj kalup.⁴²

Vajenci

Glede na določilo o učni dobi bi pomislili, da so mojstri pogosto krajšali učna leta svojih vajencev, da so jih lahko zaposlovali s hitrejšim tempom (in služili z učninami): *»Vsak vajenec naj se uči obrti tri cela leta zaporedoma ter s svojim telesom služi in se uči. Brez popolnoma opravljenega triletnega uka noben vajenec ne more biti oproščen. Mojster, ki bi svojega vajenca odpustil prej, ne more veljati za člana ceha, ampak mu morajo mojstri in pomočniki prepovedati in onemogočiti delo.«⁴³* Sprejeme in odpuste ljutomerskih lončarskih vajencev so morali

³² 22. člen.

³³ 21. člen.

³⁴ 18. člen. Tovrstna določila (*»darilo«* špitalu) so bila običajna v vseh lončarskih redih.

³⁵ Vojaški ječar, krvnik.

³⁶ 23. člen.

³⁷ 20. člen.

³⁸ 24. člen. Prim.: Žižek, 305.

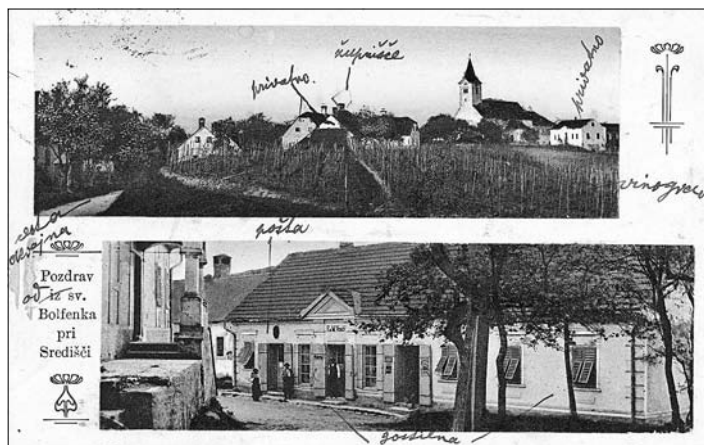
³⁹ 25. člen.

⁴⁰ 29. člen.

⁴¹ 54. člen.

⁴² Izdelek, znak. 30. člen.

⁴³ 13. člen.

Kog okoli leta 1910 (Pokrajinski arhiv Maribor,
SI PAM/1693/004/001/127 00001)

brezpogojno opraviti v Ljutomeru, »*pred častivrednim cehom in odprto skrinjo*,« mojster in vajenec sta obakrat morala »*skupaj cehu plačati en tolar*«,⁴⁴ vajenec pa je moral biti zakonskega rojstva.⁴⁵

Kakor drugod, je tudi med ljutomerskimi lončarji včasih prišlo do nesoglasij med mojstri in vajenci. Naš primer je iz leta 1850.⁴⁶ Vajenec lončarja Janeza Kranjca iz Zgornjega Kamenščaka je zbežal k ljutomerskemu lončarju Alojzu Štuhecu. Kranjc se je pritožil pri županu Kornpichlu, ta pa je vajuca in Štuheca že dvakrat neuspešno poklical k sebi. Vajenec bi se namreč moral vrniti h Kranjcu, ker ga Štuhec nikakor ni smel vzeti v uk. Obupani Kornpichl je v dopisu okrajno glavarstvo zaprosil, naj disciplinira neposlušnega Štuheca in pobeglega vajuca. Glede na leto nastanka dokumenta, lahko v uspeh te prošnje močno dvomimo.

Pomočniki

Glavno delovno silo večjih lončarskih delavnic so tvorili pomočniki – zlasti potujoči, ki so se zaposlili za nekaj tednov, mesecev ali celo let, preden so odrinili naprej ali se ustalili kot mojstri. Zanje je bil v vseh cehih natančno predpisan postopek sprejema, da se mladeniči niso mogli brezciljno potikati naokrog ter samostojno iskati zaposlitve, s čemer bi lahko porušili enakopravnost cehovskih mojstrov.

Vsak potujoči pomočnik, ki je želel delati v Ljutomeru, je moral povprašati po »očetu«,⁴⁷ kjer je dobil prenočišče. Nato je moral »oče« poslati pomočnika k mojstrom, ki so potrebovali pomočnika, pri čemer nihče izmed njih ni dobil drugega pomočnika, dokler niso imeli vsi mojstri po enega, razen če mojster za pomočnika ne bi imel prenočišča – v tem primeru so jih lahko drugi zaposlili, kolikor so hoteli. Noben pomočnik se – razen v prvih osmih dneh potovanja, ni smel naseliti, kjer bi hotel. Za kršilca tega določila je bila zagrožena globa 3 funte voska.⁴⁸

Z birokratizacijo družbe od druge polovice 18. st. dalje so postale poti potujočih pomočnikov »vidne« tudi v spisih lokalnih oblastev. Tako se je 23. 10. 1837 v Ljutomeru pri lončarju Janezu za eno leto zaposlil Filip Obrán – samski, sedemnajstletni lončarski pomočnik iz Pršetincev.⁴⁹

Z globo 4 funtov voska so kaznovali nago-
varjanje tujih pomočnikov, naj zapustijo svojega
mojstra – ne glede na to, ali je to storil mojster ali
pomočnik.⁵⁰

Delovnik pomočnikov je trajal od »*petih dopoldne*« do »*sedme ure popoldne*«, vsakemu pomočniku pa je pripadalo 24 krajcarjev tedenske plače.⁵¹

Pomočniki so bili lahko plačani tudi po učinku (od izdelkov, na akord), a le, če so na teden naredili izdelke v vrednosti vsaj polovične tedenske plače (12 krajcarjev) – v nasprotnem primeru jim mojster ni bil dolžan dati nič.⁵² Pomočniku, ki je delal na akord, je pripadalo na teden tudi 18 pfenigov za vino.⁵³ Sestavni del ljutomerskih, pa tudi ostalih lončarskih cehovskih pravil, je tudi seznam in cenik posameznih izdelkov,⁵⁴ ki so jih izdelovali

⁴⁷ *Skrbnik cehovskega prenočišča (gostišča).*

48 27. člen.

⁴⁹ *Vidirungs und Meldungs Protokoll allen im Markte Luttenberg durch- und abreisenden Individuen von 18ten Oktobris 1837 bis 18ten April 1838. SI_PAM/0004/012/00001.*

50 28. člen.

51 31. člen.

52 36. člen.

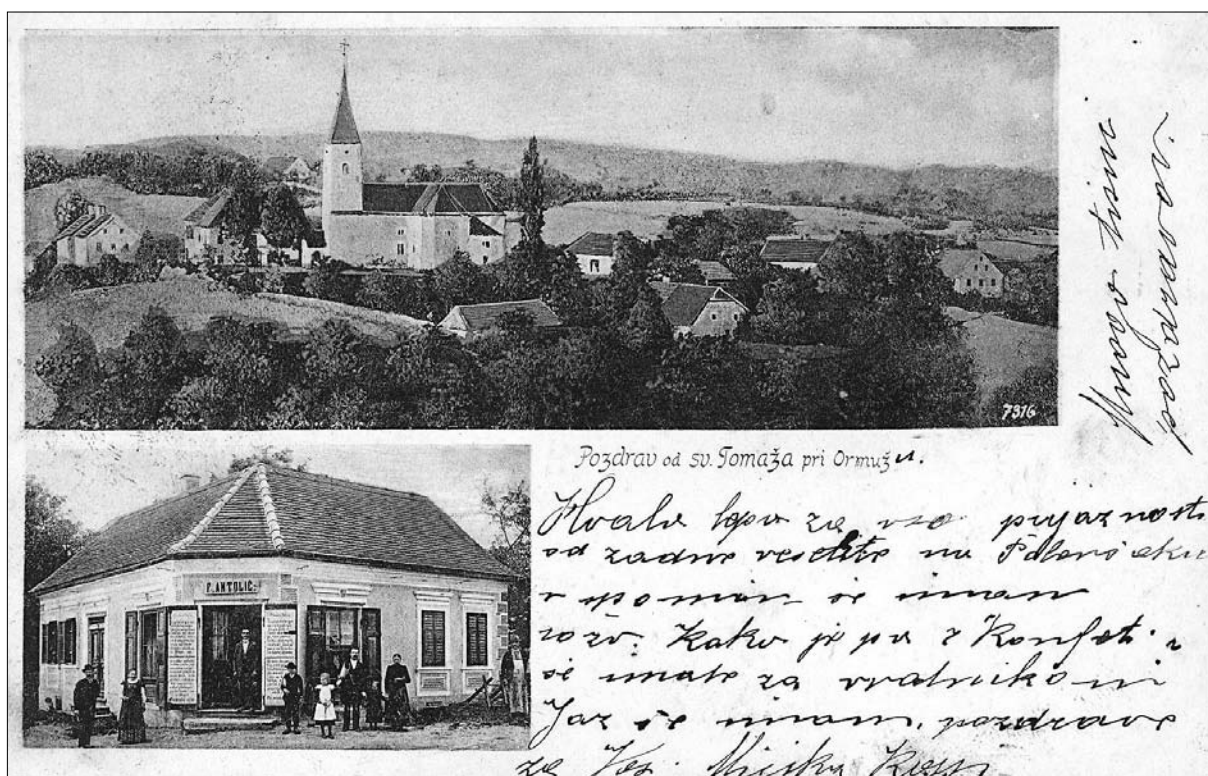
53 34. člen.

54 32. člen.

44 2 goldinarja.

45 14. člen.

⁴⁶ *Dopis ljutomerskega župana Jožefa Kornpichla okrajnemu glavarstvu 13. 8. 1850. SI_PAM/0004/010/00026.*

Sv. Tomaž okoli leta 1900 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693/004/001/384_00001)

tedanji lončarji, danes pa nam nudijo predvsem vpogled v bivalno kulturo tedanjih kmetov, tržanov in meščanov.⁵⁵

Pomočnik, ki je brez potrebe delal na zapovedan praznik, je plačal za kazen 1 funt voska,⁵⁶ če je

med delovnikom skrivaj odšel iz delavnice, pa so ga oglobili z 2 funtoma voska.⁵⁷

Tudi pomočniki ljutomerskih lončarjev so morali cehu plačevati tedensko »članarino« – vsako nedeljo so jim pobrali po 1 pfenig, v ceh pa se je moral vključiti tudi vsak potujoči pomočnik, če se je zaposlil za več kakor 14 dni in pred tem poravnal 4 krajcarje vpisnine, prebrati pa so mu morali cehovski red.⁵⁸

Ves tako zbran denar so morali polagati v pušico (skrinjo), ki je imela dve ključavnici, vlogo ključarjev pa sta opravljali dve pomočniški starešini – stari in mladi (Alt- in Junggesell), ki sta imela vsak svoj ključ. Iz pušice so lahko vzeli denar samo v navzočnosti, z vednostjo in dovoljenjem »očeta«.⁵⁹

Cehovski denar, ki je pritekal iz različnih virov (od vpisnin, ucnin, letnih in tedenskih pristojbin, glob) je bil namenjen za plačilo verskih izdatkov (maš), delovanja ceha (administrativni stroški, jed,

⁵⁵ Omenjeni izdelki in cene so bili skupni vsem obravnavanim lončarjem. Od 100 glaziranih loncev je pomočnik dobil 5 krajcarjev, od enega velikega lonca z dvema ročajema 1 pfenig, od 100 belih loncev 1 šiling, od 100 belih vrčkov z izlivkom 10 krajcarjev, od 100 belih vrčkov za četrtinko ali polič 6 krajcarjev. Od gladkega vrča za vino 1 šiling. Od 100 poročnih vrčkov 12 krajcarjev. Od 100 ponev za ribe z izlivkom 1 šiling. Od 10 ponev na nožicah 1 krajcar. Od 8 handt pöckhen 1 krajcar. Od 100 skled s kolesa 8 krajcarjev in od enega portetten geindl (steindl?) 1 pfenig. Od ene poročne pušice 1 pfenig. Od ene geluet[en] ponve 1 pfenig. Od enega pekača za kruh 1 pfenig. Od 100 pokrovk 3 krajcarje, od 100 zbitih pečnic 12 krajcarjev. Od izdelave enega vogala peči 1 pfenig. Dalje, od funta položenih pečnic 12 krajcarjev. Od ½ funta talnih ploščic 12 krajcarjev. V 33. členu so obdelali še pečarske izdelke: Pomočnik, ki je delal na akord in postavil dobro, glazirano peč, sestavljeno iz več kakor 80 delov, je dobil 8 krajcarjev. Za krpanje je od ene nove vgrajene pečnice dobil 1 pfenig in od krpanja z eno staro pečnico 1/3 pfeniga. Če je pomočnik postavil peč, s katero gospodar in mojster nista bila zadovoljna, mu mojster ni bil dolžan plačati ničesar.

⁵⁶ 35. člen.

⁵⁷ 46. člen.

⁵⁸ 37. člen.

⁵⁹ 38. člen.

pijača) in predvsem za raznovrstne potrebe in podpore članstvu. Tudi za lončarje je namreč veljalo, da so »mojstru ali pomočniku, [ki je] zbolel in celo obubožal ter z lastnim delom [ni] mogel preživeti,« namenili denarno podporo, ki pa jo je moral, ko si je opomogel, »pošteno vrniti in poplačati.«⁶⁰

Etika in morala članov ceha

Glavno poslanstvo cehov je bilo – poleg skrbi za vero in pobožnost članstva ter napredek stroke, tudi reguliranje medsebojnih odnosov in skrb za javno ter osebno moralo. Določila s tega področja se dotikajo zakonskega življenja, zmernosti v pivanju, iger na srečo ter spoštljivih in moralnih odnosov tako med člani ceha kakor tudi članov z »zunanjiimi«. V sklop moralističnih členov lahko uvrstimo tudi naslednje določilo:⁶¹ Mojstru, ki je »v jezi« zapustil svojo ženo »in se preseli[l], da bi se ustalil drugje«, je bilo treba odvzeti obrt, dokler se ni vrnil k svoji ženi – šele nato je lahko spet opravljal obrt, v skladnico pa je moral plačati deset funtov voska, lahko pa ga je kaznovalo še sodišče. 40. člen ljutomerskih lončarskih pravil je z grožnjo 3 krajcarjev kazni pomočnikom prepovedoval medsebojne igre za denar ali celo le njihovo gledanje, če početja tak opazovalec ne bi prijavil.⁶² Slabo se je godilo tudi premalo vzdržljivim pivcem, saj je vsak »mojster ali pomočnik, ki ... se [je] tako upijanil, da [je] nespodobno bruhal, plača[l] za kazen ½ funta voska.«⁶³

Precej strožje so sankcionirali lahkoživce, saj bi »pomočnik, ki bi ga dobili, ko bi v mojstrovi hiši s kako deklino počel nespodobnosti ali to nameraval, plača[l] v skladnico 4 funte voska.«⁶⁴

Varuhi cehovske morale pa so bdeli tudi nad pastmi družabnosti in v primeru, »ko sedijo mojstri ali pomočniki ob vinu« zabičali, da »ne sme nihče ponujati pijače kakšni nesramni deklini,« sicer bi plačal en funt voska.⁶⁵

Sestanki, vodstvo ceha, reševanje sporov in kaznovanje prekrškov

Vse pomembne stvari so se morale v cehu odvijati javno – pred odprto cehovsko skrinjo, zato je bilo še posebej pomembno, da člani ceha na sestanek niso zamujali, kar so zagotavljali tudi z globo za zamudnike.⁶⁶ Včasih je bilo na teh sestankih precej napeto, saj so na dnevni red prihajali spori med člani, pritožbe nezadovoljnih strank in razni prekrški, ceh pa je v teh primerih prevzel vlogo sodišča. V tem kontekstu je še kako smiselno določilo, ki pravi, da »noben mojster ali pomočnik, ki gre k cehmojstru ali ga tja pokličejo, ne sme biti oborožen, ampak mora orožje odložiti, dokler se ne vrne od cehmojstra.«⁶⁷ Ceh je lahko (izven določenih dni – npr. telovega), sklical tudi vsak njegov član, da so člani odločili o kaki njegovi zadevi (pritožbi), vendar je moral plačati 15 krajcarjev takse.⁶⁸

Na cehovski skupščini so »z vednostjo in soglasjem mojstrov in pomočnikov« volili oziroma potrjevali tudi cehmojstra,⁶⁹ ki je s svojo avtoriteto in modrostjo vodil in predstavljal ceh v javnosti ter urejal včasih napete in naelektrene medsebojne odnose, zato so njegovo avtoriteto gradila tudi cehovska pravila, saj je bil ponavadi prvi, ki je moral posredovati med sprtima obrtnikoma ali pa med nezadovoljnim naročnikom in »malomarnim« mojstrom.

Če je torej med mojstri ali pomočniki prišlo »do nesloge in prepira« ali je kdo drugemu izrekel »prepovedano besedo«, je moral posredovati cehmojster, med njegovo odsotnostjo pa »kateri drug mojster ali pomočnik«. Kdor se posredniku ni uklonil, je plačal za kazen 2 funta voska, lahko pa ga je kaznovalo še sodišče.⁷⁰

Cehmojster je bil pristojen tudi za urejanje sporov iz delovnega razmerja (zlasti plačevanja

⁶⁰ 39. člen.

⁶¹ 26. člen. Identično določilo poznajo tudi v Celju in v Mariiboru. Žižek, 284.

⁶² Podobna določila so poznali tudi lončarski redi v Celju, Mariiboru in na Ptuj.

⁶³ 41. člen.

⁶⁴ 42. člen.

⁶⁵ 43. člen.

⁶⁶ 49. člen: Ko cehmojster pokliče na sestanek k sebi mojstre ali pomočnike, pa kdo ob določeni uri ne pride, ampak nalašč ali neopravičeno izostane, plača za kazen brez izjeme ½ funta voska.

⁶⁷ 44. člen.

⁶⁸ 56. člen.

⁶⁹ 45. člen.

⁷⁰ 47. člen.

pomočnikov),⁷¹ pri čemer pa je bilo jasno, da je bil v tem razmerju mojster vseeno v boljšem položaju, tudi zato, ker mu ni bilo treba *»hoditi za njim [pomočnikom] po deželi, ampak [je] mora[l] pomočnik priti semkaj in se zagovarjati pred častivrednim cehom, kakor se spodobi»*.⁷²

Načelu, da se zlasti notranje spore, ki so *»povezani z obrtjo in poštenimi stvarmi»*,⁷³ reši diskretno – v cehu, so bili zvesti tudi ljutomerski lončarji, prav tako je bilo prepovedano drugod obravnavati (ali samo raznašati) *»vse stvari, ki jih obravnavajo in rešijo tukaj, v Ljutomeru, pred častivrednim cehom»*.⁷⁴ Glavna skladnica, kakor se je imenoval graški lončarski ceh, je bila prizivna instanca le za posebno zapletene spore med člani nižje rangiranih cehov (četrtnih in stranskih skladnic).⁷⁵

Zlasti zgodnejša cehovska pravila – pri nas bi to veljalo za tista, ki so bila zapisana pred sredino 17. stoletja, vsebujejo tudi kako določilo, ki je z modernega stališča razumevanja prava popolnoma nesprejemljivo. V ljutomerskem lončarskem redu je takšen 58. člen: *»Če se primeri, da se mojster ali pomočnik pregreši zoper ta ali oni člen (pravilo), ki ni nujno zapisan tukaj ali se neprimerno obnaša, ga je vseeno treba kaznovati po cehovski navadi in običaju»*, s čemer so pustili priprta vrata za vdor tako preganjanih *»čudnih in neobičajnih»* navad ter cehovskih kazni.

Denarne ali *»voščene»* globe, ki so bile predpisane za posamezne prekrške članov cehov, so bile sankcije, ki jih je izrekel cehmojster kršilcu, ki se je s prihodom pred ceh in sprejemom kazni že podredil cehovski avtoriteti, a včasih je bila pot do tja precej dolga. Posamezni spori so se v cehu pogosto vlekli več mesecev ali celo let. Za take primere je bil napisan 59. člen ljutomerskih lončarskih pravil, ki je ponujal nekaj možnosti za *»mehčanje»* upor-

niškega kršitelja pravil.⁷⁶ Bistvo naštetih ukrepov je oviranje in onemogočanje kršilčevega dela oziroma zaposlitve, s čimer so hoteli ogroziti njegovo eksistenco ter ga prisiliti, da se ukloni cehovskemu pravosodju, ki pa je do začetka 17. stoletja, ko so bila zapisana omenjena pravila, že izgubilo precej svoje moči in dokončnosti, saj je bilo kot pritožbena instanca že omenjeno trško sodišče.

Patent nadvojvode Ferdinanda II. zoper necehovske lončarje na Štajerskem

V nadaljevanju zvezka s prepisom pravil graškega lončarskega ceha naletimo tudi na prepis patenta nadvojvode Ferdinanda II., ki ga je na prošnjo graških in drugih cehovsko organiziranih lončarjev vojvodine Štajerske le-ta izdal 12. maja 1603 in je bil očitno tako pomemben, da so ga v Gradcu vključili v listino, namenjeno Ljutomerčanom.

V njem se uvodoma seznanimo z okoliščinami *»ponižne pritožbe»*, ki so jo lončarji *»tudi v imenu in namesto svojih sodelavcev v tej naši vojvodini Štajerski»*, kjer se *»nasproti omenjenim mojstrom s cehovskim redom in cehi zadržuje veliko nesposobnih šušmarjev, krpačev in prekupčevalcev»*, naslovili na svojega deželnega kneza.

Ti vsiljivci *»ki niso stalno naseljeni, niti ne trpijo z ostalimi»*⁷⁷ in zato s prinašanjem lončevine iz drugih krajev v deželo stalno naseljenim mojstrom in rokodelskim tovarišem v škodo in pogubo, nič manj kakor jemljejo ljubi kruhek in preužitek iz ust», so bili razlog, da so pošteni lončarji deželnega kneza zaprosili, naj pri svojih podrejenih gosposkah doseže, da bi *»omenjenim šušmarjem, krpačem in prekupčevalcem, posebej tistim, ki niso vključeni v ceh in ne trpijo z drugimi, če jih dobijo v deželi, ustavile delo ter odvzele orodje in lončevino, dokler se ne bi vključili v ceh»*.

⁷¹ 48. člen: *Če se pomočnik spre z mojstrom zaradi plačila ali drugih stvari, kakor se to kdaj zgodi, česar pa ceh ne more trpeti in prenašati, naj sperti mojster ali pomočnik poišče pomoč pri cehmojstru, da se povrneti pridnost in prijateljstvo.*

⁷² 50. člen.

⁷³ 51. člen.

⁷⁴ 52. člen.

⁷⁵ 53. člen.

⁷⁶ *»Mojstra ali pomočnika, ki bi se pregrešil zoper enega ali več navedenih členov, je treba po cehovski navadi ovirati in kaznovati. Pomočnike takega mojstra (kršilca) je treba ovirati pri delu, neposlušnega pomočnika pa naj ovirajo mojstri, razen če se prostovoljno podredi kazni mojstrov in pomočnikov pred častivrednim cehom, kot so to resno sklenili in odločili štajerski mojstri in pomočniki, vendar naj ima v primeru pritožbe mojstra ali pomočnika pravico do razsodbe spoštovano trško sodišče.»*

⁷⁷ *Trpeti z ostalimi je seveda pomenilo plačevati davke.*

Ferdinanda II. ni bilo treba predolgo nagovarjati, naj izda svoj »milostni ukaz vsem vam in vsakomur, ki ste omenjeni, da nikomur izmed omenjenih šušmarjev, krpačev in prekupčevalcev v svojih deželskih sodiščih in ozemljih ne dovolite delati, če niso vključeni v ceh, ter da pomagata mestnim mojstrom in članom ceha in jih podpirate pri njihovem kaznovanju, če omenjene šušmarje, krpače in prekupčevalce zasačijo ali naznanijo,« bolj vprašljiv pa je odmev tega ukaza med fevdalci, ki so bili predvsem zemljiški gospodje in šele nato nosilci »javnih« pooblastil (imelniki deželskih sodišč). Za regulacijo obrti so bili manj motivirani od deželnega kneza, ki je imel od cehovskega obrtništva povsem otipljive koristi (davke), za nameček pa so bili med kršilci obrtne discipline – tako na strani ponudnikov kakor na strani kupcev, večinoma njihovi podložniki.

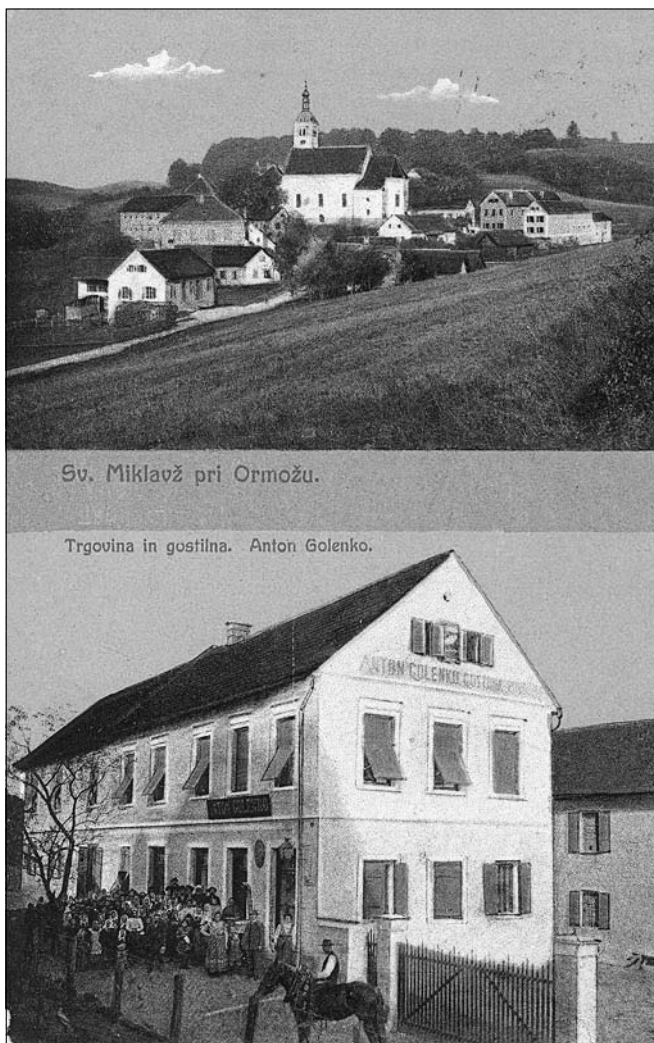
Sosedski spor z ormoškimi lončarskim cehom

Fran Kovačič, čigar delo sem uporabil za dopolnitev predstavitve obeh lončarskih dokumentov, navaja, da je ljutomerska lončarska zadruga leta 1751 štela 7 mojstrov. Štirje so delovali v Ljutomeru, po eden pa v Križevcih, Cezanjevcih in v Radoslavlcih. Leta 1859, tik pred formalnim koncem tovrstne organiziranosti obrti pa je bilo v zadrugo vključenih še 12 mojstrov, 2 pomočnika in 3 vajenci.⁷⁸

Za rekonstrukcijo obrtne kontinuitete nam žal primanjkuje virov, več znanega pa je o cehovskem ozemlju ljutomerskih lončarjev. Delitev lončarskih mojstrov po četrtnih skladnicah, ki jo je »požegnala« reprezentanca in komora,⁷⁹ je menda za vključitev v ljutomerski ceh predvidela osem delavnic (mojstrov): štiri v Ljutomeru, po eno pa v Križevcih,

⁷⁸ Kovačič, 169.

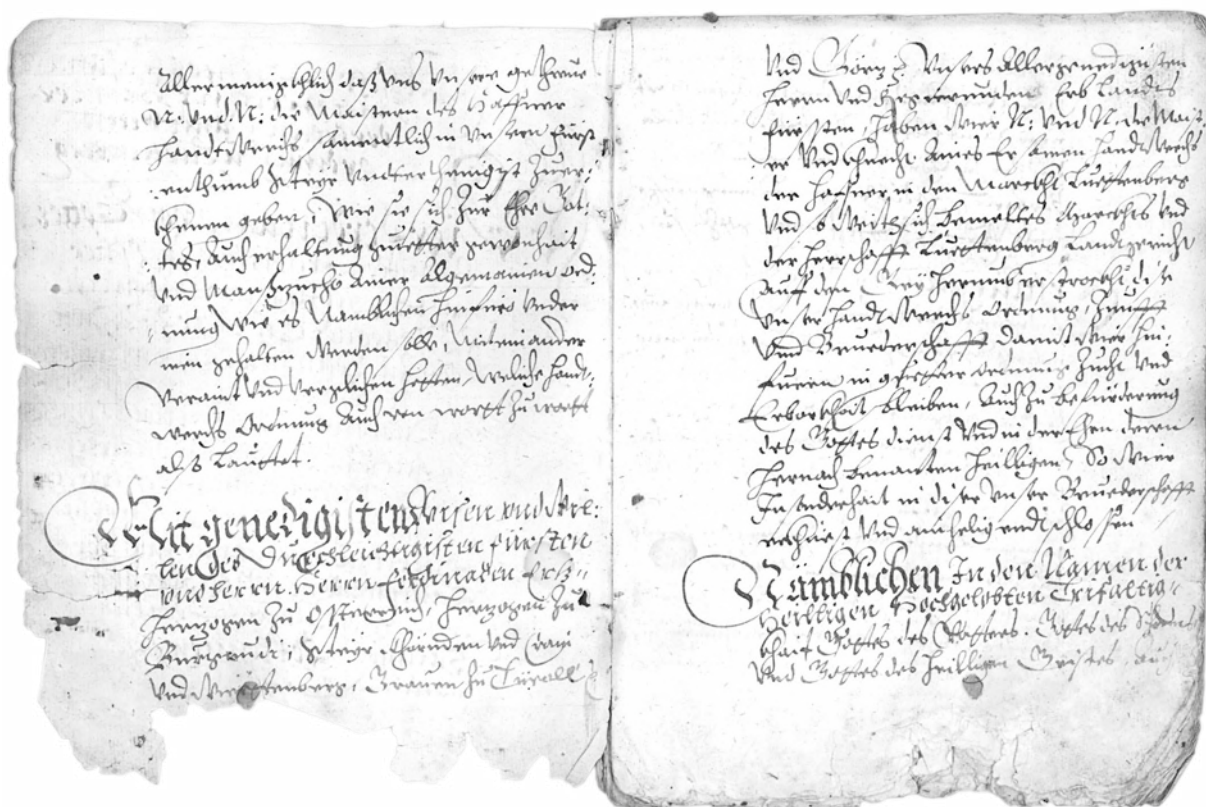
⁷⁹ Reprezentanca in komora za vojvodino Štajersko je bila ustanovljena leta 1749, prevzela je kompetence s področja politične in kameralne uprave, podrejena pa je bila dunajskim centralnim uradom. Žontar, Jože, Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/48 do 1848. Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918 (ured. J. Žontar et alii); Graz-Klagenfurt-Gorizia-Trieste 1988; str. 76.

Sv. Miklavž pred letom 1912 (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/1693/004/001/187_00001)

Cezanjevcih, Radislavlcih in Sv. Tomažu, a naj bi podjetni ormoški lončarji delavnico v Sv. Tomažu (po lastnih besedah) odkupili od ptujskega ceha ter tako prekršili sprejeto delitev in (prvič) oškodovali ljutomerske lončarje. Ljutomerčani so s prvotno delitvijo pristojnosti nato opravičevali svojo prodajo na proščenju pri Sv. Tomažu, Ormožanom pa očitali, da so prvi (protipostavno) prodajali pri Sv. Bolfenku (Kog). 26. marca 1754⁸⁰ je (verjetno ob posredovanju mariborske kresije) obema cehoma namreč uspelo skleniti nekakšno »premirje« in dogovor o prodaji izdelkov.

⁸⁰ Na enem mestu se kot dan sklenitve sporazuma omenja tudi 6. marec.

Prepis potrditve cehovskih pravil ljutomerskih lončarjev (Pokrajinski arhiv Maribor, SI_PAM/0004/010/00026)

V nedatiranem dopisu ljutomerskega lončarskega ceha⁸¹ o regulaciji prodaje izdelkov v omenjenem sporazumu iz leta 1754, izvemo nekaj več. Ormožani so lahko tedaj prodajali na sejmihi oziroma prošenjih v Ormožu, Središču ob Dravi, Veliki Nedelji, Sv. Tomažu in Sv. Miklavžu, Ljutomerčani pa v Ljutomeru, Svetinju (*Aller Heilig*), Sv. Bolfenku⁸² in Jeruzalemu.

Sporazum sta že manj kot mesec dni kasneje – na velikonočni ponedeljek (15. aprila 1754), prekršila dva središka lončarja, ki sta bila vključena v ormoški ceh, na kogosko proščenje pa ju je poslal prodajat ormoški cehmojster. Ljutomerčani so nato Ormožanom »vrnili« tako, da so na binkoštni ponedeljek (3. junija) poslali k Sv. Tomažu prodajat svojega kolega iz Radoslavcev, ki je menda od »davnine« (*vor Uhralters*) lahko prodajal tam – še zlasti, ker v bližini ni imel drugih primernih sejmov.

Iz zapišane⁸³ sledi, da so bili v tem spopadu nesporni zmagovalci Ormožani, ki jim je uspelo močno okrepiti ceh – štirim dodeljenim delavnicam (dve sta bili v mestu in dve v Veliki Nedelji) so priključili že omenjenega svetotomaškega lončarja in dva mojstra iz Središča ob Dravi, kar je Ljutomerčane pekilo še zlasti zato, ker je Središče ležalo dodobra v ljutomerskem trimiljskem cehovskem območju.⁸⁴ Kresija očitno ni mogla (ali želela) pomagati – namesto novih sprememb pristojnosti je ljutomerskemu cehu zgolj dovolila podeliti še eno (novo) mojstrstvo.

Na velikonočni ponedeljek leta 1757 je bilo Ljutomerčanom očitno dovolj – k Sv. Bolfenku (na Kog) so poslali raziskovat »najmlajšega mojstra«, ki je tam pri prodaji lončevine našel oba središka mojstra, poiskal župana in od njega zahteval odvzem

⁸¹ Del konvoluta s signaturo SI_PAM/0004/010/00026.

⁸² To je v dokumentu naknadno dopisano.

⁸³ Information. Dopis ljutomerskega lončarskega ceha in cehmojstra kresiji Maribor (nedat.). SI_PAM/0004/010/00026.

⁸⁴ Od Ljutomera je Središče ob Dravi po njihovo delila 1 milja in pol (11,25 km). V resnici sta kraja oddaljena več kakor 16 km in leži Središče bližje Ormožu.

središke lončevine, kar je v teh primerih svetovala tudi kresija. Župan je odvrnil, da zemljišče ni last ljutomerskih lončarjev, ampak zemljiškega gospodarstva, ljutomerski mojster pa si sam seveda ni upal posredovati, saj so ga kmetje »grdo gledali« in mu grozili, zato je zbežal. Po mnenju ljutomerskega ceha je bila prodaja srediških (ormoških) lončarjev pri Sv. Bolfenku nezakonita, meja ormoškega deželskega sodišča pa kar nekaj hiš oddaljena od sejmišča.

Stvar se je jeseni (oktobra) 1757 znašla pred glavno lončarsko skladnico (cehom) v Gradcu, kamor so se, kot kaže, pritožili ormoški lončarji, Ljutomerčani pa so 29. 10. 1757 tja posredovali pisni odgovor na njihove očitke.⁸⁵ Dopis v glavnem povzema zgoraj citirani dokument – z nekaj pomembnimi razlikami. Radislavski mojster Ožbalt Kranjec naj bi se proščenja pri pol ure oddaljenem Sv. Tomažu enkrat ali dvakrat udeležil *brez vednosti ceha*, in ker *ni poznal sporazuma*, po katerem so tam lahko prodajali le ormoški, saj je bilo za kraj pristojno ormoško deželsko sodišče. Ljutomerčani so k Sv. Tomažu poslali celo svojega kolega Adama Schütza, naj preveri, ali Kranjec upošteva prepoved prodaje, ki mu jo je naložil ljutomerski cehmojster. Kranjca je resda našel na sejmišču, prodajal pa je samo tisto malenkost, kar so mu prejšnjič odvzeli Ormožani in je ni smel odpeljati domov. V Ljutomeru seveda niso pozabili zapisati, kako nezaslišano so Ormožani okrepili svoj ceh (namesto štirih je sedaj vključeval deset oziroma – kakor so Ljutomerčani napačno sešteli – enajst delavnic: štiri v mestu, dve v Veliki Nedelji, dve v Središču ob Dravi (tam je bila še ena lončarska vdova) in eno pri Sv. Tomažu), medtem ko ljutomerski shaja namesto sedmih s šestimi delavnicami in trpi izgubo. Ormoški lončarji so graški ceh obvestili, da je (bil) svetotomaški jus še vedno pisan na Ptuj, pri srediških lončarjih pa naj bi šlo za legalizacijo in vpis bivših šušmarjev.

Zaključek

Čeprav razpleta zgodbe ne poznamo, je iz zapisanega jasno, da je v tem sporu zmagal močnejši in vplivnejši mestni (ormoški) ceh, ki je širil svoj vpliv tudi na škodo manj pomembnih sosedov, čeprav

jim je pri tem, kakor so zapisali ljutomerski lončarji »odrekal preužitek«.

Branje in primerjava izjav obeh vpletenih cehov, njuna trmasta obramba svojih pravic ter nenazadnje dejstvo, da je tudi ljutomerski dočkal zaton cehovskega obdobja zelo živ in dokaj številčen, nas potrjujeta v misli, da je življenje vedno znalo najti pot mimo paragrafov in pravil, ki so se nam kot skoraj edini preostanek obstoja cehovskega obrtništva ohranili do dandanes.⁸⁶

Viri in literatura

Viri

- Pokrajinski arhiv Maribor (SI_PAM)*
 SI_PAM/0004/010/00026 Lončarji v trgu Ljutomer (konvolut).
 SI_PAM/0004/001/002/00001_00016
 Fassions Tabella deren unter obbememlten Marckht mit und ohne Acker befindlichen samentlichen bewohnten Häusern, nedat.
 SI_PAM/0004/010_00002. Verzeichniß der in der hiesiger Marktgemeinde verkäuflichen nicht radizirten Gewerbe. Seznam prosto odsvojljivih obrti v Ljutomeru, nedat.
 SI_PAM/0004/005/00001 Seznam pobrane stojnine na trgu v Ljutomeru z dne 18. 12. 1804.
 SI_PAM/0004/012/00001 Vidirungs und Meldungs Protokoll allen im Markte Luttenberg durch- und abreisenden Individuen von 18ten Oktobris 1837 bis 18ten April 1838.

Literatura

- Kovačič, Fran:** *Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Po Slekovčevih kronikah in drugih virih objavil profesor Fran Kovačič.* Maribor: Zgodovinsko društvo, 1926.
Žižek, Aleksander: *Skrivno življenje cehov. Cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859.* Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2012.

⁸⁵ Dopis ljutomerskega lončarskega ceha graškemu, 29. 10. 1757. SI_PAM/0004/010/00026.

⁸⁶ Kot materialni ostanek lončarskega ceha v Ljutomeru Kovačič omenja medeninast lestenec v moški stranski ladji župnijske cerkve sv. Janeza Krstnika, ki so ga nabavili ljutomerski lončarji skupaj z mizarji in tesarji. Kovačič, 68.

Žontar, Jože: *Uprava Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja 1747/48 do 1848. Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918* (ur. J. Žontar et alii); Graz-Klagenfurt-Gorizia-Trieste, 1988.

Zusammenfassung

WIR, TÖPFERMEISTER UND GESELLEN IM MARKT LJUTOMER

Der Beitrag behandelt die Abschrift der Zunftordnung von Erzherzog Ferdinand II., die den Töpfern in Ljutomer im Jahr 1604 von ihrer „Hauptlade“ (Zunft) in Graz übermittelt wurde. Außerdem wurde in Ljutomer auch das Schutzpatent desselben Herrschers vom 12. Mai 1603 angenommen, dass mit den Töpfern, die in der Steiermark auf Pfusch arbeiteten, abrechnete. Die genannten Rechtsakte dienen als Rahmen, in den die einzelnen Beispiele der Tätigkeit der Töpfer in Ljutomer im 18. und 19. Jahrhundert eingefügt werden. Die Zunftregeln der Töpfer in Ljutomer waren fast ident mit jenen aus den übrigen steirischen Städten (Ptuj, Maribor, Celje), und auch die Tätigkeit der Zunft und die Probleme, auf die sie traf, waren in vielem ähnlich.

Die Töpfer in Ljutomer hatten offensichtlich große Schwierigkeiten mit den zudringlichen Nachbarn aus Ormož, die ihr Zunftgebiet und die Zahl der miteinbezogenen Werkstätten (Meister) mehrmals pfiffig auf Kosten ihrer Nachbarn in Ljutomer ausweiteten. Oft kam es auch zu Streitigkeiten wegen des Verkaufs von Produkten auf Märkten und Kirchtagen, insbesondere in den umliegenden Orten Sv. Tomaž, Sv. Miklavž und Kog (bei Sv. Bolfenk), auf die beide Zünfte Anspruch erhoben. Vermutlich spielte auch das symbolische »Gewicht« des städtischen Ormož gegenüber dem »märktlichen« Ljutomer eine Rolle. Die Zunft der Töpfer in Ljutomer zählte sieben Meister im Jahr 1751. Vier waren in Ljutomer tätig, je einer in Križevci, Cezanjevci und Radoslavci. Im Jahr 1859, knapp vor dem formalen Ende dieser Form der Organisierung des Gewerbes, waren in die Genossenschaft noch zwölf Meister, zwei Gesellen und drei Lehrlinge einbezogen. Den Töpfern in Ormož war es – laut den Angaben ihrer Kollegen aus Ljutomer – im 18. Jahrhundert gelungen, die Zunft mit ursprüng-

lich vier Werkstätten (zwei städtischen und zwei in Velika Nedelja) zu vervielfachen, und zwar auf vier in der Stadt, zwei in Velika Nedelja, zwei in Središče ob Dravi (wo es Mitte des 18. Jahrhunderts auch noch eine Töpferwitwe gab) sowie eine bei Sv. Tomaž, die angeblich »gekauft« wurde – insgesamt also zehn Werkstätten und Meister, die hektisch ihren Platz an der Sonne und Wege zu den Käufern ihrer Produkte suchten, wobei sie so manches Mal die Grenzen überschritten, die von der rigiden Zunftordnung vorgegeben waren.

Schlagwörter: Zunft, Töpfer, Ljutomer (Luttenberg), Ferdinand II., Ormož (Friedau)